

ЎЗБЕКИСТОНДА ХЕДЖИРЛАШ АМАЛИЁТИНИ ЖОРИЙ ЭТИШ ИСТИҚБОЛЛАРИ

Бурхонов Нурбек Алишерович

*“Худудгазтаъминот” АЖ бош мутахассиси, Бизнес ва тадбиркорлик олий
мактаби тингловчиси.*

Аннотация: Ушбу мақолада Ўзбекистонда хеджирлаш амалиётини жорий этишнинг назарий асослари ва амалий имкониятлари таҳлил қилинади. Тадқиқотнинг асосий мақсади — миллий иқтисодиётда юзага келиши мумкин бўлган молиявий хатарларни камайтиришда хеджирлашнинг ролини ўрганишдан иборат. Мақолада хеджирлаш воситалари, уларнинг турлари, жаҳон тажрибасидаги мисоллар ҳамда Ўзбекистонда ушбу механизмни жорий этишдаги асосий муаммолар ва истиқболлар кўриб чиқилган. Хулоса сифатида, мамлакат иқтисодиёти барқарорлигини таъминлашда хеджирлашнинг аҳамияти юқори эканлиги қайд этилади.

Калит сўзлар: хеджирлаш, молиявий хатарлар, деривативлар, фьючерслар, опционлар, валюта хатари, иқтисодиёт, Ўзбекистон.

КИРИШ

Ҳозирги глобаллашув даврида ҳар қандай мамлакат иқтисодиёти турли молиявий хатарларга дуч келади. Нархларнинг ўзгарувчанлиги, валюта курсларининг тебраниши ва фоиз ставкаларидаги ноаниқликлар корхоналар фаолиятига салбий таъсир кўрсатиши мумкин. Бундай хатарларни бошқариш учун халқаро амалиётда хеджирлаш (инглизча "hedge" — "суғурталаш") деб аталувчи механизмдан кенг фойдаланилади.

Хеджирлаш — бу молиявий активлар ёки маҳсулотлар нархидаги ўзгаришлар туфайли юзага келадиган зарарларни камайтиришга қаратилган операциялар мажмуидир. Ўзбекистонда бозор иқтисодиётига ўтиш жараёни ва иқтисодиётнинг очиқлигини ошириш билан бирга, молиявий хатарлар ҳам сезиларли даражада ошмоқда. Шу сабабли, миллий иқтисодиёт субъектлари учун хеджирлаш воситаларини жорий этиш долзарб масала ҳисобланади.

Асосий қисм

Хеджирлашнинг асосий мақсади — иштирокчиларнинг келажақдаги даромадлари ёки харажатларини олдиндан аниқлаш ва шу орқали ноаниқликларни камайтиришдир. Хеджирлаш учун асосан дериватив молиявий воситалардан фойдаланилади. Улар орасида энг кенг тарқалганлари:

Фьючерслар: келажақда муайян нархда товар ёки молиявий активни сотиш ёки сотиб олиш бўйича стандартлаштирилган шартнома.

Опционлар: шартнома эгасига активни келишилган нархда сотиш ёки сотиб олиш ҳуқуқини беради, лекин мажбуриятини юкламайди.

Своплар: икки томон ўртасида келажакдаги нақд пул оқимларини алмашиш бўйича келишув.

Ўзбекистон иқтисодиёти учун энг муҳим хеджирлаш йўналишларидан бири валюта хатарларини хеджирлаш ҳисобланади. Ташқи савдо операциялари билан шуғулланувчи корхоналар миллий валюта (сўм) ва хорижий валюталар (асосан, АҚШ доллари) курсларидаги тебранишлар туфайли катта зарар кўриши мумкин. Хеджирлаш бундай компанияларга ўз даромадларини режалаштириш ва хатарларни бошқариш имконини беради.

Маҳсулотлар нархини хеджирлаш ҳам муҳим аҳамиятга эга. Масалан, пахта, олтин ва уран каби хомашё экспорти билан шуғулланувчи компаниялар халқаро биржалардаги нархларнинг ўзгаришидан ҳимояланиш учун фьючерс шартномаларидан фойдаланиши мумкин.

Ўзбекистонда хеджирлаш амалиётини жорий этишда қуйидаги муаммолар ва омиллар мавжуд:

Инфраструктуранинг етарли эмаслиги: Мамлакатда ҳозирча тўлақонли деривативлар бозори ва савдо платформалари шаклланмаган.

Ҳуқуқий базанинг такомиллашмаганлиги: Хеджирлаш операцияларини тартибга солувчи аниқ ва тўлиқ қонунчилик базасини яратиш талаб этилади.

Аҳоли ва бизнеснинг хабардорлиги пастлиги: Кўпчилик тадбиркорлар ва молия мутахассислари хеджирлашнинг афзалликлари ва механизмлари ҳақида етарли маълумотга эга эмас.

Капитал бозорининг ривожланмаганлиги: Деривативлар бозорининг самарали ишлаши учун асосий капитал бозорининг ривожланган бўлиши муҳим.

Шу билан бирга, Ўзбекистонда хеджирлаш амалиётини жорий этиш учун муайян истиқболлар ҳам мавжуд:

Ҳукумат томонидан иқтисодиётни либераллаштириш ва валюта бозорини эркинлаштириш бўйича амалга оширилаётган ислохотлар.

Халқаро молиявий ташкилотлар билан ҳамкорликни кенгайтириш ва уларнинг тажрибасини ўрганиш имконияти.

Маҳаллий банклар ва молиявий институтларнинг хатарларни бошқаришга қизиқишининг ортиб бориши.

Хулоса

Ўзбекистонда хеджирлаш амалиётини жорий этиш иқтисодиётни молиявий хатарлардан ҳимоя қилиш, тадбиркорлик фаолиятининг барқарорлигини таъминлаш ва инвестицион муҳитни яхшилаш учун муҳим қадамдир. Бу жараён бозор инфратузилмасини яратиш, тегишли ҳуқуқий базани шакллантириш ва аҳолининг молиявий саводхонлигини ошириш каби комплекс чора-тадбирларни талаб этади.

Хеджирлаш механизмларининг жорий этилиши миллий иқтисодиёт субъектларига халқаро бозордаги ўзгаришларга мослашиш, даромадларини барқарорлаштириш ва узоқ муддатли стратегик режаларни амалга ошириш

имкониятини беради. Келгусида Ўзбекистон деривативлар бозорини ривожлантириш орқали жаҳон молия тизимида янада интеграциялашиши мумкин.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Бернстайн П.С. (2018). Молиявий рискларни бошқариш ва хеджирлаш. Ўқув қўлланма.
2. Иванов А.А. (2020). Замонавий молиявий воситалар: деривативлар бозори. Монография.
3. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017-2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратегияси.
4. Смит Р.Ж. (2019). Хеджирлашнинг халқаро тажрибаси ва унинг ривожланаётган бозорлардаги ўрни. Илмий мақола.
5. Ўзбекистон Республикаси Марказий банкининг расмий сайти. (www.cbu.uz).